

De langste tuin van Nederland bloeit weer

Frans Janssen

Het is al weer een kwart eeuw geleden, dat professor Piet Zonderwijk in navolging van Jac.P. Thijsse de biologische waarde aangaf van onze bermen: totale oppervlakte 50.000 ha (bron: CBS 1980). Met zijn boek 'De Bonte Berm', de vele publicaties en vooral de lezingen door het hele land is Piet Zonderwijk een warm pleitbezorger geworden voor de terugkeer van de bloeiende bermen via betere aanleg en veranderde onderhoudsmethoden. En de resultaten, dit kan u onmogelijk ontgaan zijn, worden jaar op jaar beter.

274

De geschiedenis

Over bermen valt veel te vertellen, dat deed Jac.P. Thijsse ook al in 1946, toen de massamotorisering nog op gang moest komen. Thijsse zei: 'De gebruiker van den weg vraagt vlug en veilig verkeer en bovendien een gevoel van welbehagen bij het aanschouwen van den weg en het landschap er omheen'. Lang voor die tijd was er een extensief bermbeheer: de zand- en kleiwegen grensden aan de agrarische landschappen en rondtrekkend of verplaatsend vee graasde de bermen af. Op het platteland was het houden van een geit - de koe van de armen - heel gewoon. Ook het konijnenvoer plukte men in de berm. Extensief beheer dus met veel bloeiende planten en geurige kruiden. Pas na de Tweede Wereldoorlog, toen de wegenbouw als gevolg van explosieve groei van het wagenpark sterk toenam, werd graasbeheer vervangen door maaibeheer.

Aanvankelijk maaiden de boeren, eerst met de zeis later machinaal, de bermen voor veevoer, maar al gauw werd dit door olievelies, zware metalen, strooizout en zwerfvuil ongeschikt.

Toen de boer het hooi niet meer wilde, moest men andere methoden verzinnen om de bermvegetatie de baas te blijven. De chemie leek uitkomst te bieden, maar de grassen trokken zich weinig aan van de herbiciden en kregen zelfs meer groeimogelijkheden op die plekken, waar andere planten weggespoten waren. Er moest dus toch gemaaid worden en dit met grote regelmaat. Soms wel zeven tot twaalf keer per jaar, waardoor de planten geen enkele kans kregen zich te ontwikkelen! Met het zogenaamde klepelen werd de hele flora en fauna - dus ook wormen, mollen, egels, muizen, vogelnesten verpulverd tot een groene massa, die ter plekke bleef liggen. De bermen werden op deze manier steeds rijker aan voedingsstoffen, dus maar weer klepelen!

'Habitat' functie

In de jaren zeventig veranderden de inzichten. Het is vooral de verdienste geweest van de Wageningse hoogleraar Piet Zonderwijk, die het intensieve maaibeheer wilde terugbrengen tot één hooguit twee keer maaien. Niet meer klepelen, maar met een vingerbalk,

Maaisel van de berm: vroeger smakelijk veevoer, nu door olievelies, zware metalen, strooizout en zwerfvuil chemisch afval! Ruige bermen met spontane vegetatie vormen uitstekende habitat- en migratiemogelijkheden! De gemeente Renkum zaait reeds een aantal jaren op tientallen locaties een mengsel van o.a. ganzebloem, phacelia, korenbloem, bolderik en mosterd. Foto's: Frans Janssen en Marleen Boerjan.

schotel- of bosmaaier op 10-15 cm hoogte maaien en dit pas ná de bloei! Dit maaisel tien tot veertien dagen laten liggen zodat de zaden tussen de stoppels konden vallen en dan pas hooien! Het afvoeren - het zogenaamde verschrallingsprincipe - is essentieel voor een duurzame kruidenberm. Dit onderhoudsregime, langzamerhand door heel wat overheidsdiensten gehanteerd, is de beste garantie voor de terugkeer van de hoge ecologische waarde van de wegbermen. Wat is nu die ecologische waarde? De berm is een ecosysteem, waarin tal van relaties aanwezig zijn tussen al wat leeft en niet leeft, zoals grondsoort, zuurgraad en grondwaterstand. Juist bermen zijn, nu de bloemrijke hooilanden en de akkers met hun 'onkruiden' verdwenen zijn, voor veel plant- en diersoorten de laatste mogelijkheid om te overleven: de zogenaamde 'habitat'functie van de berm. Maar niet alleen als ultieme groei-, schuil- en nestmogelijkheid, maar ook als verbindingsweg - de migratiefunctie - tussen de in het agrarisch gebied liggende natuurgebieden. Niet zomaar heeft men ecoducten zoals wildviaducten en dassentunnels aangelegd.

Bermen slingeren

Het aardige van bermen is, dat ze zich samen met de wegen door ons land slingeren en alle landschappen vertegenwoordigen variërend van Hollandse veenweiden tot kalkrijke graslanden in Zuid-Limburg. Dit geeft een grote verscheidenheid aan plantensoorten. Bijna de helft van de ongeveer 1550 soorten van de Nederlandse wilde flora is in de bermen terug te vinden. In de spoorbermen (Koster 1985) zelfs over de 900 soorten.

De natuur een handje helpen

Komen bij ecologisch bermbeheer de verdwenen planten vanzelf weer terug en blijven ze dan ook? Een duurzame berm dus. Als dat zou kunnen, tenslotte moet tegenwoordig alles duurzaam zijn, waarom dan ook een berm niet? In die situaties, waar in de nabijheid genoeg genetisch materiaal voorhanden is, zullen na kortere of langere tijd de streekeigen planten weer te voorschijn komen. Er zijn ook situaties, waarbij de bodem door jarenlang klepelen zo verrijkt is, dat afgraven van de bovenlaag en aanbrengen van arme grond nodig is. Voor een sneller resultaat kan men ook wilde planten inzaaien. Geslaagde voorbeelden hiervan zijn er te over. Heel bekend is de al wat oudere, maar nog steeds bijzonder fraaie berm aan de Beneluxbaan in Amstelveen. Teleurstellingen zijn er ook! Misschien zelfs wel meer. Als inheems zaad niet altijd in voldoende mate beschikbaar is of het gewoon te duur gevonden wordt - ons Hollanders bent zünig - dan neemt men zijn toevlucht tot het goedkopere, buitenlandse zaad, veelal afkomstig uit landen rond de Middellandse Zee. Bekend voorbeeld is de veel ingezaaide donkerrode klaproos: het eerste jaar uitbundige bloei en het jaar erna is er nauwelijks wat van over.

Zomaar wilde planten inzaaien?

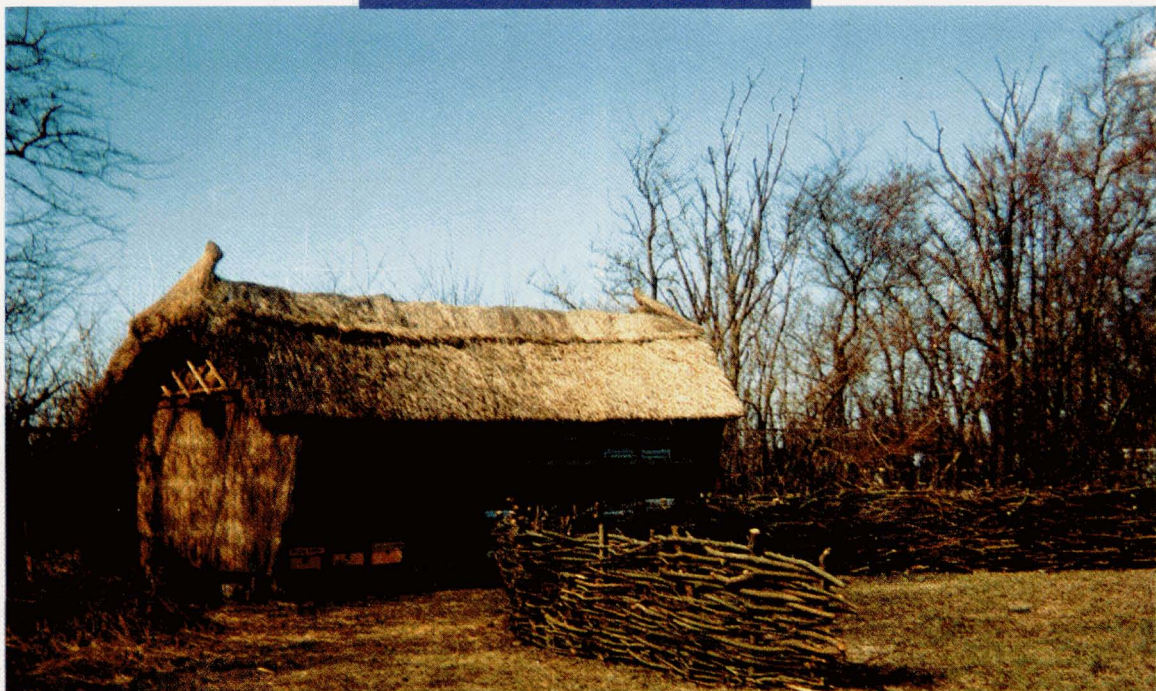
In parken en in de bebouwde kom is in principe alles mogelijk. Je bent dan niet met natuurontwikkeling bezig, maar gewoon aan het tuinieren. Daar is overigens niets mis mee, alhoewel bij menig purist de kreet floravervalting voor in de mond ligt bij het zien van al die fleurige exoten. Voor dijken en bermen in het buitengebied, waarbij de natuurlijkheid voorop moet staan, heeft het inzaaien van streekeigen, inheemse plantensoorten de voorkeur!

Ecologisch bermbeheer is een proces, waarbij het beheer wordt afgestemd op de natuur. Dat vraagt tijd en acceptatie door de burgers. Zeker als men traditioneel gladgeschoren bermen als enige vorm van bermbeheer heeft gekend en gewaardeerd. Er zijn nu eenmaal plantensoorten, die na een regenrijk voorjaar wat al te massaal en vooral hoog opschieten zoals melganzevoet, distel en ridderzuring, niet moeders mooiste! Daar zal men aan moeten wennen. Moeder Natuur weet immers wel wat goed is of weten wij het beter?

Literatuur:

Zonderwijk, P., 'De Bonte Berm'
Heemsbergen, H., 'Op weg naar bloemrijkere bermen'
Koster, A. en Claringboud, M., 'Natuurlijker groenbeheer in Nederlandse Gemeenten'

276

Bijenstal van de heren D. Reitsma en A. van der Linde (foto). De stal is gebouwd in 1995 en gemaakt van afvalriet van de rietdekker en sloophout. De stal, die zich bevindt in Den Helder, is nu al een toevluchtsoord voor nestelende vogels.